

<https://doi.org/10.31652/3083-7871-2026-3.43>

Людмила Василевська-Скупа
м. Вінниця, Україна
ORCID:0000-0002-1989-7175
Олексій Пугач
м. Вінниця, Україна
e-mail: losapugac@gmail.com

ПРИНЦИП НАЦІОНАЛЬНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ ЯК ФУНДАМЕНТ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті обґрунтовано сутність принципу національної спрямованості як основи мистецької освіти; визначено роль українського народнописанного мистецтва у вихованні національної свідомості підростаючого покоління; обумовлено психологічні механізми впливу вокальних творів на виховання патріотичних почуттів школярів.

Ключові слова: принцип національної спрямованості, мистецька освіта, національне мистецтво, українське народна пісня, національна свідомість школярів.

Abstract. The article substantiates the essence of the principle of national orientation as the foundation of arts education; identifies the role of Ukrainian folk song art in fostering national consciousness among the younger generation; and examines the psychological mechanisms through which vocal works influence the development of patriotic feelings in schoolchildren.

Keywords: the principle of national orientation, arts education, national art, Ukrainian folk songs, national consciousness among schoolchildren.

В умовах сьогодення розвиток вітчизняної мистецької освіти визначається орієнтацією на фундаментальні духовно-культурні національні цінності та новітні технологічні процеси. Імперативом часу є виховання національної свідомості підростаючого покоління, спроможного зберегти свою соціокультурну та етнічну ідентичність, шанувати свою українську культуру, традиції, мову. Тому в українській школі якісна мистецька освіта має будуватись на міцній опорі – національно - художній основі.

Питання виховання особистості засобами національного мистецтва вивчають українські науковці (С. Горбенко, А. Козир, О. Олексюк, Г. Падалка, Г. Побережна, О. Ростовський, О. Рудницька, О. Отич, А. Шевчук, О. Щолокова та ін.).

На думку О. Отич, в умовах сучасного світу, що все більше глобалізується, з особливою гостротою постає проблема збереження особистістю етнічної та соціокультурної ідентичності, що виступають найважливішими характеристиками людини як представника певного народу і мають виключне значення для становлення й збереження національної індивідуальності самого цього народу та його унікальної культури» [6, с. 119-120]. Тому сучасний вчитель музичного мистецтва має бути не тільки професійним музикантом, а й вихователем, здатним виховувати національно-культурну самосвідомість підростаючого покоління, що має усвідомлювати свою приналежність до

неповторної національної культури як невід'ємної складової загальнолюдської культури.

Основними вимогами до продуктивної діяльності вчителя музичного мистецтва є впровадження принципів, котрі визначають зміст, організаційні форми та методи навчального процесу відповідно до мети і закономірностей мистецької освіти.

Одним з провідних принципів у професійній діяльності вчителя музичного мистецтва є принцип національної спрямованості, що забезпечує становлення духовності школярів на національному ґрунті у соціокультурній відповідності до потреб суспільства. Даний принцип пов'язаний із нагальним завданням формування національної свідомості учнів. Національній спрямованості сприяє досконале вивчення творів вітчизняного музичного мистецтва, які мають величезний потенціал для вдосконалення кращих людських якостей особистості, зокрема через емоційно-почуттєву сферу впливають на виховання патріотичних почуттів особистості, яка має усвідомлювати свою причетність до рідної країни, її національних традицій, неповторної національної культури. Тому «музичне мистецтво, зокрема народнопісенна творчість, інструментальні вітчизняні твори мають особливо важливе виховне значення, адже в них втілено національну ідею свободолюбивого українського народу, ідею непереможного добра, перемогу світла та людяності» [3, с.100]. Звідси випливає, що серед конкретних шляхів втілення національних засад у мистецькому навчанні необхідно першочергово надати пріоритетного місця в навчальних програмах художній творчості українських авторів та народнопісенному фольклору.

Реалізація принципу національної спрямованості у практичній діяльності враховує природну, слухову установку на рідну інтонаційну культуру з опорою на національне музичне мислення. Цей принцип виходить із того, що національна основа мистецької освіти є важливою умовою патріотичного виховання школярів, засвоєння ними національної та загальнолюдської культури. «Вивчення культурно-історичного розвитку свого народу, його традицій, міфології, фольклору є важливою умовою реалізації цього принципу до проектування навчально-виховного процесу, спрямованого на формування професійної майстерності. Адже музична культура є національною, якщо вона заснована на звуковому мисленні й інтонаційній будові, які притаманні даному народу» [4, с.121].

Погоджуємось з думкою Г. Падалки, яка наголошує, що «особливого значення в контексті розширеного вивчення надбань національного мистецтва набуває залучення учнів до усвідомленого відтворення національних ознак мистецтва у спробах власної творчої діяльності, а також формування в учнів особливої художньо-естетичної відповідальності за якість виконання і розповсюдження кращих зразків творчості національних композиторів, художників, поетів» [7, с.67].

Відомо, що твори народного мистецтва містять в собі архетипи, генетичні коди, які визначають сутність і зміст національного світогляду, національного характеру і ментальності народу. Під час ознайомлення учнів із творами народного мистецтва спрацьовує психологічний механізм ідентифікації їх з національним виховним ідеалом, втіленим у мистецькому творі, що сприятиме формуванню свідомості, національної самосвідомості та національної культури.

Важливе місце у вихованні національної самосвідомості українців належить саме українському пісенному фольклору. Адже народна пісня, яку вирізняють з усіх видів мистецтв через особливу емоційність, витонченість і щирість, якнайбільше впливає на чутливість слухача, його уяву, спостережливість. Разом з тим, народно – пісенне мистецтво продукує важливі структури особистісного буття, що стають опорою для внутрішнього втілення гармонійності особистості [4, 46]. В народній пісні «виявляється сама душа народних мас, вона впливає на емоції людини безпосередньо, тим часом, коли всі інші види мистецтв діють на почування посередньо через думки і уявлення» [1, с. 119-120]. Через народну пісню «душа безпосередньо розмовляє з душею», і тим самим вона підтримує «свідомість національної єдності українського народу, любов до Батьківщини і пошану до себе» [1, с. 120]. Тому в народній пісні, на думку Г. Ващенка, найяскравіше відбивається національний ідеал людини, на який має орієнтуватися у своїй навчально-виховній роботі майбутній вчитель музичного мистецтва.

Разом з тим, у народній пісні закладені «емоційно-змістовні коди, які, розвиваючись і збагачуючись упродовж історії, утворили «національний музичний генотип» як сукупність спадкових музичних структур і засобів, що поколіннями передавалися в народі, формуючи його неповторну ментальність і національний характер» [6, с.494].

Слід зазначити, що залучаючись до культури свого народу через пісню, танець, декоративно-ужиткове мистецтво тощо, «людина від колиски засвоює «ірраціональну» інформацію, закладену в мелодико-інтонаційних зворотах та ритмо-синтаксичних формулах, рухах і жестах, кольорах та орнаментах, національній стилістиці художньої мови різновидів мистецтв, які у концентрованому вигляді містять національний духовний досвід і є художніми виразниками національної сутності та ідеалів даного народу. Ця отримана інформація у стислому, ущільненому вигляді кодується у мозку в особливих системах нейронів, відкладається у довготривалій пам'яті людини, а потім постійно відтворюється упродовж її життя» [5, с.16].

Пісня впливаючи на емоційно - почуттєву сферу людини, викликає емпатійне переживання її художнього образу. Разом з тим, відбувається процес «внутрішнього інтонування», тобто рефлексивного, неусвідомленого співінтонування слухача з твором, що звучить. Даний процес з погляду психологічного механізму отримав назву перцептивної вокалізації, що є посиленою (і водночас спрощеною) формою моторного компонента

сприймання: звучання музики стимулює м'язову «вокальну» реакцію слухача і певною мірою відбивається в ній. «Перцептивна вокалізація є невід'ємною складовою процесу музичної перцепції як такого. Водночас, слід зазначити, що співтворча активність найбільшою мірою виявляється у процесі сприймання слухачем саме пісенних (вокально-хорових) творів, оскільки рефлексорному м'язовому відтворенню найлегше піддається вокальна мелодія» [6, с.495].

Звідси випливає висновок про визначальну характеристику співу як наймасовішого і найдемократичнішого виду музичного мистецтва, у якому найбільшою мірою потребується і досягається співтворчість. Тому спів виступає основою системи музично-естетичного та національного виховання особистості, її художньо-творчого розвитку та формування ідеалів. Зрозуміло, що інтерес до музики починається зі співу, а любов до пісні найкраще виявляється і виховується під час її виконання.

Спостерігаючи за етапами сприймання народної пісні, слід зазначити, що слухач знаходиться під неусвідомленим емоційним впливом в результаті її прослуховування. «Наступні етапи сприймання характеризуються актуалізацією не лише емоційної, але й інтелектуальної сфери особистості, вироблення в неї оцінно-ціннісного ставлення до народної пісні. Особливістю музичної перцепції є те, що слухач мимовільно ідентифікує себе з героями народної пісні (у психології цей процес називається «емоційна децентрація» [6, с.496]. Таким чином, школярі, вивчаючи та виконуючи народну пісню, непомітно для себе виховують власну національну культуру, адже пісня торкається найпотаємніших струн їхньої душі й справляє сильний емоційний вплив, збуджуючи яскраві емоційні переживання та естетичні почуття.

Отже, доречно зазначити, що принцип національної спрямованості виходить із того, що національна основа мистецької освіти є важливою умовою соціалізації особистості, засвоєння національної й загальнолюдської культури та підґрунтям для виховання національної свідомості підростаючого покоління. Адже «сьогодні стає очевидним, що розбудова системи освіти в Україні вимагає забезпечення її національного характеру на основі відтворення в її змісті національних традицій, осмисленням культурно-історичного та художнього значення здобутків українського народу, зокрема народнопісенного мистецтва, виявлення його впливу на розвиток національної культури підростаючого покоління, яке має творити добро в нашій державі» [2, с.105].

Список використаних джерел:

1. Ващенко Г Виховний ідеал; Підручник для виховників. Учителів і українських родин / Г.Ващенко /. – Брюссель; Вид-во Центральної Управи Співки Української Молоді. 1976.- С.191
2. Василевська-Скупа Л.П., Лаврінчук О.В. Розвиток національної культури особистості засобами українського народнопісенного мистецтва. *Проблема освіти: Наук.-метод. Зб./ Інститут модернізації змісту освіти МОН України.* – Київ, 216. – Вип.86. – С.101-105

3. Василевська-Скупа Л. П., Швець І.Б., Остапчук Л. О. Шляхи формування національної самосвідомості підростаючого покоління засобами українського музичного мистецтва. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2022. Випуск 204. С. 99-104 DOI випуску: 10.36550/2415-7988-2022-1-204

4. Василевська-Скупа Л. П., Омельченко А.І., Сідорова І.С. Формування професійних компетентностей майбутніх учителів мистецтва засобами української народної пісні. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти* :зб. наук праць. – Вип. 33.-Київ: Вид-во УДУ ім. М.Драгоманова, 2025.- С.44-51

5. Горбенко С.С. Історія гуманізації музичної освіти. – Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2007. – 348 с. 102.

6. Отич О.М. Мистецтво у системі розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання: теоретичний і методичний аспекти: Монографія. Ред. І.А. Зязюна. – Чернівці: Зелена Буковина, 2009. – 752с.

7. Падалка Г.М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). К.; Освіта України, 2008. – 274с.

8. Ninel Sizova, Tetiana Belinska, Anna Bilozerska, Liudmyla Vasylevska-Skupa, Tetiana Zuziak. An integration model of professional training of a music art teacher by means of innovative technologies. *Croatian Journal of Education*, 2024, Vol/26 №3 P. 903-934.

<https://doi.org/10.31652/3083-7871-2026-3.44>

Тамара Панасюк,
Вінниця, Україна
orcid.org/0000-0003-1871-8304
tamara.panasyuk1963@gmail.com

РОЛЬ КОНЦЕРТМЕЙСТЕРА В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ МУЗИЧНОМУ ПРОСТОРІ: ВИКОНАВСЬКІ АСПЕКТИ

Анотація. У статті досліджено трансформацію ролі концертмейстера в сучасному українському музичному просторі. Проаналізовано виконавські аспекти діяльності піаніста-ансамбліста, де особлива увага приділяється переходу від супроводжувачої функції до повноправного творчого партнерства та музичного коучингу. Розглянуто специфіку взаємодії в системі «соліст–концертмейстер» у контексті сучасних виконавських шкіл України.

Ключові слова: піаніст-ансамбліст, український музичний простір, виконавська інтерпретація, ансамблева взаємодія, професійна мобільність.

Abstract. The article examines the transformation of the accompanist's role in the contemporary Ukrainian musical landscape. The performance aspects of the collaborative pianist's activities are analyzed, with particular emphasis on the transition from a supporting function to full-fledged creative partnership and musical coaching. The specifics of interaction within the "soloist-collaborative pianist" system are considered in the context of modern Ukrainian performing schools.

Keywords: collaborative pianist, Ukrainian musical landscape, performance interpretation, ensemble interaction, professional mobility.

Актуальність дослідження ролі концертмейстера в сучасному українському музичному просторі зумовлена глибокою трансформацією мистецької парадигми: від традиційного «акомпанування» до феномену «collaborative piano» (спільного фортепіанного виконавства). У сучасних умовах концертмейстер перестає бути лише технічною опорою для соліста, стаючи повноправним співавтором художньої концепції та музичним коучем.

Професійні вимоги до концертмейстера включають в себе знання основних напрямків розвитку сучасної української музики; найбільш значних музичних творів класичного та сучасного репертуару; методів самостійної роботи над музичним твором, а також методів вокальної педагогіки, ансамблевого (хорового) співу; методики роботи з інструменталістами різних спеціальностей; природу вокалу, ансамблево-інструментальної музики. Все це дозволяє концертмейстеру контролювати якість виконання творів, встановлювати причини виникнення труднощів у виконанні, підказувати правильний шлях усунення тих чи інших недоліків. Отже, концертмейстер є більш ніж просто «піаніст, який допомагає виконавцям учить їхні партії та акомпанує їм під час концертів» (Сташевська, 2023).

Метою статті є вивчити та узагальнити наявні наукові дослідження, та практичний досвід в області творчої та педагогічної діяльності концертмейстера.

В умовах інтеграції української музичної школи до європейського освітнього та концертного простору зростає попит на універсального піаніста-ансамбіста, здатного до миттєвої стилістичної адаптації та психологічної взаємодії. У сучасних закладах вищої мистецької освіти України роль концертмейстера дедалі більше наближається до функцій репетитора-наставника, що потребує глибоких знань у вокальній технології, інструменталістиці та лінгвістиці. Важливою умовою професіоналізму є також наявність у концертмейстера виконавської культури, яка передбачає відображення його естетичного смаку, широту кругозору, свідоме ставлення до музичного мистецтва, готовність до музично-просвітницькій роботі. Популяризація сучасної української музики на світових майданчиках ставить перед концертмейстером завдання інтерпретації складних модернових партитур вітчизняних композиторів, що потребує специфічного інтелектуального та технічного інструментарію.